

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВІНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРІЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ — головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ — заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРІГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 7

Серія
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ
(1900–1906)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2005

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядник Мирон КАПРАЛЬ

Автори коментарів: В.Александрович, М.Бандрівський,
М.Капраль, Я.Клиш, О.Купчипський, Ю.Лукомський, О.Мельник,
М.Мудрий, С.Панькова, В.Петегирич, А.Фелопок

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-439-5 (т. 7)

- © Інститут української археології та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005
- © Коментарі, автори, 2005
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2005

РОЗДІЛ V

НЕКРОЛОГИ

ДО НЕКРОЛОГА ОСТАПА ТЕРЛЕЦЬКОГО

Д[обродій] М.Павлик звернув нашу увагу* на те, що слова некролога О. Терлецького (“Записки”, т. XLVIII, Miscell[anea], с. 13), де говориться про відносини небіжчика до Драгоманова, можуть бути толковані так, мовби вплив Драгоманова звів Терлецького на дорогу революційної діяльності та відвів від чисто наукової роботи його, а може, й ще декого. Щоб усунути таке евентуальне толкування слів пок[іийного] Терлецького, наведених у мене, д. Павлик подає деякі виїмки з кореспонденції Драгоманова та дещо з спогадів*, — містимо їх охоче в надії, що вони послужать до вияснення мало-звісних відносин Терлецького до Драгоманова (див. вище статтю д-ра Франка про Терлецького)*.

Д[обродій] Павлик підносить, що Драгоманов не був прихильником “гострої суспільної діяльності”, та дуже критично ставився до тодішнього російського революціонізму і не годився з його способом писати популярні революційні брошури, яких перекладом та видаванням займався Терлецький. Спеціально брошура “Правдиве слово хлібороба”, за яку арештований був Терлецький, не подобалася Драгоманову* (факт, використаний і д-ром Франком в його статті), і він радив бодай пропустити місця, що могли стягнути конфіскаату, та Терлецький не згодився, покликаючись на накази компанії, що давала друкувати йому віденські брошури з 1875 р. “Драгоманов не мав із тою компанією нічого спільного, — та й взагалі, каже д. Павлик, — можна б написати цілу статтю виключно про антибунтарський, антинігілістичний вплив Драгоманова на нас і то, власне, в користь науки та ширшого розуміння народної діяльності і народного поступу”.

Що Драгоманов не відводив Терлецького від наукової роботи, каже д. П[авлик], може посвідчити, напр., той факт, що Драгоманов пропонував Терлецькому, — ще тоді, як остатній був легальним — спосібитися до катедри русько-української літератури чи якої іншої катедри в чернівецькім університеті, — але Терлецький відповів йому (21/III 1875 р.) таке: “Чернівецький університет буде зовсім майже німецький. Чи буде катедра руської літератури, еше не знати, райхсрат тільки попер внесення посла Озаркевича, щоби міністр постарався о катедру. Чи він постараеться, то друга річ. Я до Черновець нізащо в світі не піду, я зовсім не здався на німецького Cultur-Träger-a”.

«В листах Терлецького до Драгоманова є жалі, але на себе, на росіян, на незручних посередників. Що ж до Драгоманова, то Терлецький заявляє тут рішучо і не раз, що його ні в чому не винуватий та не може за що-небудь жалуватися на нього. А як Терлецький і його віденські товариші дивилися на Драгоманова, се виходить із листа Терлецького до Драгоманова з 26/V 1877: “Це буде зовсім щира правда, — писав Терлецький, зачувши про

слабість Драгоманова, — коли скажемо, шчо діло громадське без Вас пропало б тепер і шчо усі люде, котрим дорога громадська справа, повинні подьакувати Вам, шчо Ви впровадили діло в життя, дали йому теперішній керунок, і шчо помимо усіх перешкод воно іде добре наперед. Спеціально ми галичане в усёму обовязані Вам. Коли єсть між нами шчо здорового і доброго, коли єсть між нами надія на те, шчо і в Галичині молодіж зрозуміє себе саму, своє положенње в народі і свої обовязки дља него, то за се усе мусимо подьакувати Вам, Вашому впливови на нас, Вашій енергії і безкористній роботі!” Про себе спеціально писав Терлецький Драгоманову 3/ XI 1876: “Як би не Ваш чесний громадський приклад і Ваша невсипуща робота, котра і мене, гнилу колоду, силоміць пхає до праці, то ја б давно плюнув на усе, так як jem уже плюнув на себе”. Про те, шчо Драгоманов, учитель Терлецького і представитель нової Русі-України, заявив Терлецький у найтяжчу для себе годину, — на розправі нашій 1878 р.».

До сих поданих д. Павликом відомостей мушу іще додати, шчо особистих жалів на Драгоманова я також не чув від д. Терлецького (і мої слова в некролозі не повинні бути так толковані). Те, шчо я (і не тільки я) чув від Терлецького не раз в розмовах, коли він висловляв свій жаль, шчо не може брати діяльнішої участі в нинішній науковій роботі, — звучало більше-менше так: “Був би й я ученим, давав би щороку по науковій роботі; та Драгоманову хотілося зробити з мене політика, а який з мене політик?...” Скільки тут дійсно належить Драгоманову, а скільки взагалі тій потопі поступових і революційних змагань, яка так сильно — як бачимо з начерку д-ра Франка — захопила була Терлецького в 70-х рр., і в якій Драгоманов був лише одним із многих складників, — се могли б виказати хіба детальніші студії їх відносин. Я хотів зберегти лише малий причинок з ретроспективних поглядів Терлецького на своє життя, і, певне, сі відзиви Терлецького не уймають нічого характеру чи діяльності Драгоманова, для якої, як се ще раз зазначу, мав покійник до кінця найбільше поважання.

ступили канонік І. Чапельський, професор Львівського університету О. Колесса, редактор соціал-демократичного часопису "Воля" М. Ганкевич. Про похорон О. Терлецького та оцінку його діяльності представників різних українських партійних угруповань див.: [б. л.] Д-р Остап Терлецький // Діло (Львів). — 1902. — Ч. 151. — 9 (22) липня; [б. л.] Новинки. — На похорони б. п. Остапа Терлецького // Діло. — 1902. — Ч. 154. — 12 (25) липня; [б. л.] Остап Терлецький. 1850—1902 // Воля: Орган української соціальної демократії (Львів). — 1902. — Ч. 14, 15. — 1 серпня; *Павлик М.* Остап Терлецький // Громадський голос: Орган українсько-руської радикальної партії (Львів). — 1902. — Ч. 16, 17. — Вересень. — С. 121—123.

М.М.

До некролога Остапа Терлецького

Публікується за виданням: *Грушевський М.* До некролога Остапа Терлецького // ЗНТШ. — Львів, 1902. — Т. L. — Miscellanea. — С. 13—15. Автограф зберігається у: ЦДАУЛ. — Ф. 401, оп. 1, спр. 47, арк. 8—10.

с. 567 [Добродій] М. Павлик звернув нашу увагу... — йдеться про лист М. Павлика до редакції "ЗНТШ" від 27 вересня 1902 р., у якому описані стосунки між М. Драгомановим і О. Терлецьким (див. чернетку: ЦДАУЛ. — Ф. 663 (М. Павлик), оп. 1, спр. 173, арк. 1—23). М. Грушевський обнародував тільки невелику частину листа. Зокрема, були випущені ті фрагменти, де сам М. Павлик пояснював причини невдалої наукової кар'єри О. Терлецького. Він звинувачував у цьому передусім галицьку суспільність, що була, як стверджував, неготовою творчо сприйняти ідеї М. Драгоманова. М. Павлик писав: "Вплив той [М. Драгоманова] був лише гарний, але, на лихо, падав у таку мало-нагрівну атмосферу та на таку малу-врожайну ниву, як наша. Суспільність наша під проводом таких заскорузливих політиків, як неб[іжчик] Вол. Барвінський, уїдала на Драгоманова навмання, зовсім не знаючи дійсних его змагань" (Там само. — Арк. 14).

...д. Павлик подає деякі виїмки з кореспонденції Драгоманова та децю з спогадів — М. Павлик мав намір видати листи О. Терлецького та інших членів українського студентського товариства "Січ" у Відні до М. Драгоманова. У некролозі на смерть О. Терлецького він писав: "Неб[іжчик] Терлецький мав великий вплив взагалі на нашу інтелігенцію. <...> Я, що правда, маю до того дуже цінні матеріяли, — листи Терлецького й інших Січовиків до Драгоманова, і в свій час видам їх та напишу, на їх підставі, про роллю Терлецького в історії нашого радикалізму" (*Павлик М.* Остап Терлецький // Громадський голос. — Львів, 1902. — Ч. 16, 17. — Вересень. — С. 122). Цей задум М. Павлику реалізувати не вдалося.

...(див. вище статтю д-ра Франка про Терлецького) — йдеться про опубліковану в цьому самому томі "ЗНТШ" статтю "Д-р Остап Терлецький. Спомини і матеріяли д-ра Івана Франка" (1902. — Т. L. — С. 1—64).

...брошура "Правдиве слово хлібороба", за яку арештований був Терлецький, не подобалася Драгоманову — йдеться про видану О.Терлецьким (під псевдонімом В.Кістка) у Відні в 1876 р. брошуру діяча українського та російського революційного руху Фелікса Волховського (1846—1914) "Правдиве слово хлібороба до своїх братів земляків", у якій на підставі символіки Святого Письма і творів Т.Шевченка він закликає селян підросійської України до повстання проти панів і царського режиму. Див.: [б. п.] Правдиве слово хлібороба до своїх земляків / Коштом і заходом В.Кістки. — Відень: З болгарської печатні Янка С.Ковачева, 1876. — 24 с. Передрук у: Драгоманов М. Листи до Ів.Франка і інших. 1887—1895 / Видав Іван Франко. — Львів, 1908. — С. 356—369.

М.М.

Олексій Андрієвський. Некрологічна замітка

Публікується за виданням: Грушевський М. Олексій Андрієвський. Некрологічна замітка // ЗНТШ. — Львів, 1902. — Т. XLIX. — Кн. V. — Miscellanea. — С. 5—8. Автограф зберігається у: ЦДІАУЛ. — Ф. 401, оп. 1, спр. 47, арк. 3—7.

Андрієвський Олексій Олександрович (псевд., крипт. Андибер, Канівський А., Канівець Ол., А.А., Т-ий та ін.; народився 28(16).03.1845 у Каневі Київської губ. — помер 22(09).07.1902 в Києві; похований на Байковому кладовищі) — педагог, історик, археограф, літератор, публіцист, громадський діяч.

Бібліографія праць О.Андрієвського: Систематический указатель журнала "Киевская старина" (1882—1906). — Полтава, 1911; "Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца" (1879—1914): Бібліографічний довідник. — К., 1989.

Література: Алексей Александрович Андриевский (Некролог) / Сост. И.Каманин // Киевская старина. — К., 1902. — № 9. — С. 413—433; Памяти Алексея Александровича Андриевского. 1845—1902. — К., 1909; Столетие Киевской первой гимназии (1809—1811—1911). — К., 1911. — Т. I. — С. 36—38; Бутич І. Андрієвський Олексій Олександрович // Українські архівісти: Бібліографічний довідник. — К., 1999. — Вип. I. — С. 8—10.

с. 569 ...із впливами російського *Sturm- und Drang* period-у 60-х рр. — буквально: період штурму і натиску. Автор має на увазі період реформ 60—70-х рр. XIX ст. в Російській імперії, зокрема відміну кріпосного права, реформування армії, суду, фінансової та освітньої систем, створення міського і земського самоврядування тощо.

...тодішній куратор Пирогов — Пирогов Микола Іванович (1810—1881) — видатний російський лікар і педагог. Попечитель Київського учбового округу з вересня 1858 по 13 березня 1861 р., один з ініціаторів відкриття в Києві (1859) першої в Російській імперії недільної школи. Виступав за обмеження застосуван-

ЗМІСТ

	с. тексту	с. ком.
<i>М.Капраль</i> . Від упорядника	V	
Розділ I. АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ, ПЕРЕДМОВИ	1	
Сторінка з історії українсько-руського сільського духовенства (по самбірським актам XVI в.)	3	596
Лист кор[оля] Стефана Баторія до калги з р. 1577	76	602
Монах ворожитом	78	602
Причинки до історії роду Бибельських, зібрані арцибіскупом львівським Яном Прохніцьким. Подав Аристарх Крижановський ...	80	603
Два селянські контракти купна-продажі з початку XVI в.	90	605
Кілька грамот Володислава Опольського	95	606
Кілька документів до історії сільського духовенства в Галичині XVII—XVIII в.	102	608
Козаки в 1470-х рр.	112	609
Незаплачене київське подимне	117	609
“Козаки” в Галичині 1605 р.	118	610
Матеріали до історії Коліївщини. I. Василянські записки й листи про Коліївщину.	120	610
Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України. Серія перша (ч. 1—80) (1361—1530)	140	612
Серія друга (ч. 81—132) (1531—1574)	227	619
[Вступне слово до т. VIII “Руської історичної бібліотеки”]	300	623
[Передмова до т. XXI “Руської історичної бібліотеки”]	302	624
[Вступне слово від редакції до т. XXII “Руської історичної бібліотеки”]	304	625
[Передмова до т. XXIII—XXIV “Руської історичної бібліотеки”]	306	625
[Передмова до т. III “Жерел”]	309	628
[Передмова до т. VII “Жерел”]	311	629
Розділ II. АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ	313	630
Бронзові мечі з Турецького повіту (Галичина)	315	630
Ковтки “київського типу” у сучасних кавказців	319	631
Печатки з околиць Галича	322	632
Розділ III. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	325	632
Хронологія подій Галицько-Волинської літописі	327	632
До справи хронологічної зв’язі в Галицько-Волинській літописі.		
Кілька заміток до статті Б.Барвінського	388	638
Економічний стан селян в Сяноцькім старостві в середині XVI в. на основі описей королівщин	392	638

Економічне становище селян в Львівському старостві в середині XVI віку на основі описей королівщин	414	643
Чи маємо автентичні грамоти кн[язя] Льва?		
Критично-історична розвідка	442	646
Ще про грамоти кн[язя] Льва галицького.		
З приводу статті проф. Линниченка	461	652
Кілька заміток до “Чуда св. Климента папи римського”	472	653
Іще до “Чуда св. Климента папи римського”	475	654
“Люди в пенезех”	478	654
Розділ IV. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ, ВИСТУПИ, ПРОЕКТИ	481	654
Огляд праць Н.Кондакова з історії староруської штуки	483	654
Київські мініатюри при Трірській псалтирі	495	657
Львівське Наукове товариство імені Шевченка і його внески у вивчення Південної Русі	505	659
[Виступ на звичайних загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка, 29 червня 1904 р.]	533	662
[Виступ на звичайних загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка, 19 цвітня 1905 р.]	535	663
Записка, предложена археографічній комісії в справі видання корпусу матеріалів до історії Козаччини	539	666
Розділ V. НЕКРОЛОГИ	541	668
Петро Лашкар'юв (Некролог)	543	668
Митрофан Дикарів (Некрологічна звістка)	545	669
Пам'яті Олександра Кониського	546	671
Матвій Симонів (Номис) (Некрологічна замітка)	557	682
Ізидор Шараневич (Некролог)	559	685
Мих[айло] Сухомлінов — Ів[ан] Жданов. Некрологічна замітка	562	689
Д-р Остап Терлецький. Некрологічна замітка	564	691
До некролога Остапа Терлецького	567	693
Олексій Андрієвський. Некрологічна замітка	569	694
Пам'яті Олександра Лазаревського	572	697
Тадей Рильський. Некрологічна замітка	580	707
Пам'яті Олексія Маркевича	581	709
П. Литвинова-Бартош. Некролог	592	716
Аристарх Крижановський. Некролог	593	717
[Вільгельм Онкен. Некролог]	595	718
КОМЕНТАРІ	596	
СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	719	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	736	
ПОКАЖЧИК	738	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 7

Серія “Історичні студії та розвідки (1900—1906)”

Редактор	<i>Л.Веремієнко</i>
Художнє оформлення	<i>С.Іванов</i>
Технічний редактор	<i>С.Довба</i>
Комп'ютерний набір і верстка	<i>Л.Гринчишин</i>
Коректори	<i>Р.Гамада, М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянчин</i>

Здано на складання 14.07.2005. Підп. до друку 05.12.2005.

Формат 70x100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 63,85.

Умовн. фарбовідб. 64,25. Обл.-вид. арк. 56,39. Додрук. накладу 500 прим.

Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 22. Вид. № 17. Зам. 556-5.

Державне спеціалізоване видавництво “Світ” 79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано з готових діапазитивів на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 7: Серія “Історичні студії та розвідки (1900—1906)”. — 2005. —
792 с.

ISBN 966-603-223-6; 966-603-439-5 (т. 7).

Сьомий том зібрання праць М.Грушевського продовжує серію “Історичні студії та розвідки” і охоплює період 1900—1906 рр. У ньому вміщені археографічні публікації, передмови, історичні статті, огляди, рецензії та некрологи пам’яті видатних постатей того часу.

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 966-603-223-6

ISBN 966-603-439-5 (т. 7)